УДК 340.134

ПРОБЛЕМИ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ

Н.М.Мироненко
д.ю.н., проф.., член-кореспондент НАПрН України,
заступник директора НДІ ІВ НАПрН України з наукової роботи
ID ORCID: 0000-0003-0220-988X

PROBLEMS OF SYSTEMATIZED LEGISLATION IN THE SPHERE OF INDUSTRIAL PROPERTY

N.M. Myronenko
Doctor of Law, Prof., Corresponding Member National Academy of Sciences of Ukraine, deputy director Scientific Research Institute of the National Academy of Sciences of Ukraine for scientific work
ID ORCID: 0000-0003-0220-988X

Анотація: *надана характеристика сучасного стану законодавства у сфері промислової власності та визначені шляхи та засоби його удосконалення; визначена мета, предмет, принципи та методи кодифікації такого законодавства; запропонована структура кодифікаційного акту у сфері промислової власності.*

Ключові слова: законодавство, промислова власність, систематизація, кодифікація.

Annotation: *a description of the current state of legislation in the field of industrial property is given and the ways and means of its improvement are determined; defined purpose, subject, principles and methods of codification of such legislation; proposed structure of the codification act in the field of industrial property.*

Keywords: legislation, industrial property, systematization, codification

Реалізація функціонального призначення інтелектуальної власності у суспільстві вимагає адекватного правового режиму її охорони, використання та захисту, а відтак і якісного законодавства. Шлях до його створення – імплементація норм законодавства ЄС у законодавство України та його систематизація.

Досвід зарубіжних країн переконливо свідчить про наявність тенденції до кодифікації законодавства у сфері інтелектуальної власності. При цьому варіанти

такої кодифікації є різними, як і різними є юридична сила таких актів. Потреба у здійснені систематизації законодавства обумовлена трьома факторами: виникненням нових об’єктів ІВ, які потребують правової охорони,необхідністю покращення правової охорони тих об’єктів, які вже мають правову охорону, потреба в уніфікації законодавства.

В Більшість країн Європи тяжіють до прийняття інкорпоративного акту у сфері промислової власності та окремого акту у сфері авторського права. Це загальна тенденція.

Кодифікація норм права інтелектуальної власності в межах торгового або цивільного кодифікованого законодавства, як в Україні, є характерним для більшості країн Європи та СНД. Дискусії з цього приводу точаться і серед розробників єдиного цивільного кодексу Європи, які тривають вже значний період часу, про що наголошувалося в літературі. Натомість і сьогодні єдиного європейського цивільного кодексу, навіть, на рівні теорії або будь-якої завершеної концепції, визнаних інституціями ЄС як робочими не існує.

У Бельгії, Болгарії, Чехії, Польщі, Угорщині, Федеративній Республіці Німеччині право інтелектуальної власності регулюється в основному лише двома законодавчими актами: «Про авторське право й суміжні права» та «Про промислову власність». За своєю правовою природою - це кодифікаційні акти.

У таких державах, як Шрі-Ланка, Філіпіни, Франція законодавство в галузі інтелектуальної власності повністю кодифіковано. Роботи по повній кодифікації законодавства у сфері інтелектуальної власності проводяться у Нідерландах.

Юридична сила (вид) кодифікаційного акту в країнах ЄС також різниться між собою, що залежить від розподілу компетенції між законодавчою та виконавчою владою. Наприклад, Конституція Італії наділяє виконавчу владу правом видавати закони і декрети, які становлять основу законодавства у сфері інтелектуальної власності. Аналогічна ситуація в Іспанії та Португалії. Кодекси промислової власності в цих країнах були прийняті як декрети, які мають силу закону

В Україні законодавство у сфері інтелектуальної власності існує на двох рівнях: частково кодифіковано в ЦК України та на рівні спеціального законодавства. Проблема систематизації законодавства в сфері ІВ є доволі дискусійною. Навіть серед прихильників кодифікації цього законодавства не має єдності урозумінні

Якщо узагальнити всі існуючі підходи до кодифікації законодавства у сфері інтелектуальної власності, можна констатувати наявність трьох основних: 1) часткова кодифікація в межах ЦК України при наявності спеціального законодавства; 2) кодифікація законодавства у спеціальному кодифікаційному акті, який має поглинути спеціальне законодавство; 3) кодифікація у спеціальному акті із збереженням спеціального мобільного законодавства. Кожен із зазначених напрямів має своїх прибічників, які певним чином обґрунтовують своє бачення вирішення проблеми.

Новий закон у сфері авторського права є всі підстави розглядати як своєрідний систематизований акт, який сьогодні віддзеркалює стан правового регулювання у цій сфері з урахуванням завдань України щодо імплементацій та гармонізації законодавства України до законодавства ЄС.

Отже для України нагальним є питання систематизації законодавства у сфері промислової власності. Переважна більшість положень директив ЄС була врахована під час проведення реформи законодавства у сфері промислової власності у 2019-2020 р, однак робота з імплементації законодавства ЄС у сфері промислової власності до законодавства України потребує продовження. Ціла низка об’єктів промислової власності має правове регулювання на рівні декількох статей у ЦК України, що явно є недостатнім. Давно потребують спеціального режиму правової охорони такі об’єкти як комерційні найменування, «ноу-хау», породи тварин. Законодавство у сфері промислової власності не позбавлено і таких недоліків як дублювання, конкуренції норм, що спричиняє порушення принципу правової визначності.

Оновлення законодавства у сфері інтелектуальної власності, зокрема промислової власності як свідчить практика останніх років, носить не завжди системний, планомірний характер, а розробка проектів законодавчих актів дуже часто переслідує не мету його удосконалення, приведення у відповідність до потреб суспільства, а задоволення вузьких корпоративних інтересів.

Набуття правової охорони більшості об’єктів промислової власності вимагають здійснення спеціальних реєстраційних процедур, в основу яких покладений один і той же правовий механізм, що дозволяє розглядати питання про доцільність їх уніфікації. Основу правової охорони об’єктів промислової власності складають однакові принципи, що знаходять своє віддзеркалення у відповідних нормах права. Зміст права інтелектуальної власності на всі об’єкти промислової власності складають майнові права інтелектуальної власності (крім того, щодо деяких об’єктів творці мають особисті немайнові права). Суб’єктний склад носіїв цих прав також у переважній більшості збігається. Питання правової охорони службових об’єктів права інтелектуальної власності сьогодні уніфіковано. Всі спеціальні закони у сфері промислової власності містять норми щодо НОІВ, його структури та повноважень, що є невиправданими з точки зору юридичної техніки та наявності спеціального законодавства, що визначає правовий статус та структуру НОІВ.

Викладене свідчить про наявність проблеми підвищення якості та ефективності законодавства у сфері промислової власності за рахунок подолання наявних прогалин, дублювання, здійснення уніфікації та гармонізації законодавства України із законодавством ЄС.

Вирішення вказаної проблеми вимагає оновлення доктринальних підходів до розвитку форми та змісту законодавства у сфері промислової власності відповідно до процесів, що відбуваються під впливом цифрової трансформації та необхідності забезпечення балансу публічних та приватних інтересів у цій сфері.

Правовим інструментом забезпечення якості та ефективності законодавства є його систематизація. У доктрині права інтелектуальної власності пропонується

визначення систематизації законодавства у сфері інтелектуальної власності – як тривалої поетапної й комплексної процедури упорядкування та вдосконалення законів та підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють сферу інтелектуальної, творчої діяльності та визначають правовий статус суб'єктів інтелектуальної власності та режими надання охорони, здійснення та захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності [1].

Функціональне призначення систематизації законодавства у сфері промислової власності полягає у:

- -підвищенні ефективності нормотворчої діяльності та якості нормативних правових актів шляхом усунення колізій, прогалин, повторень та оновлення застарілого правового матеріалу;

- створенні умов для забезпечення суспільства повною, офіційною, достовірною правовою інформацією, створення єдиного інформаційно-правового простору;

- забезпечені розвитку правосвідомості та правової культури, створені передумов для правового виховання та просвітництва, проведення науково-правових досліджень.

Найбільш ефективною формою систематизації, яка дозволить вирішити зазначену проблему є кодифікація, що поєдную в собі і риси правотворчості, і риси систематизації: у результаті кодифікації створюється новий нормативно-правовий акт, в якому містяться новостворені норми та долаються, таким чином існуючі прогалини (властивість правотворчості), та завдяки якому усуваються колізії, повтори, протиріччя, порушення єдності і системності правових приписів (ознаки систематизації) [2; 3, С. 48]. Результатом кодифікації законодавства у сфер промислової власності має стати зміна змісту правового стандарту поведінки суб'єктів права при забезпечені максимальної повноти регулювання відносин відповідно до суспільних потреб та виходячи з прогностичної функції права. Кінцевим результатом кодифікації законодавства у сфері промислової власності має стати кодифікаційний акт – Кодекс промислової власності України. До його характерних рис слід віднести наступні:а) бути зведеним актом, оскільки він має

охоплювати норми різних нормативно-правових актах, що регулювали суспільні відносини, які характеризувалися єдністю предмета – сферою промислової власності; б) стати основним серед актів, які діють у сфері промислової власності; в)його дія має бути розрахована на досить тривалий час; г) з його прийняттям втрачають дію спеціальні закони у сфері промислової власності відповідно до предмета регулювання Кодексу промислової власності.

Прийняття такого кодифікаційного акту об’єктивно вимагає зміни обсягу правового регулювання цих відносин у ЦК України у бік їх звуження та обмеження лише загальними положеннями із застосуванням переважно бланкетних норм.

У процесі здійснення кодифікації законодавства у сфері промислової власності мають бути досягнуті соціальна, політична та техніко-юридична цілі.

Соціальна мета кодифікації законодавства у сфері промислової власності пов’язана із призначенням права, як засобу суспільного регулювання.

Досягнення цієї мети можливо завдяки вирішенню, як мінімум, наступних завдань кодифікації:

- сприяння розвитку творчої діяльності (активності) в умовах цифрової трансформації;

- гарантування та забезпечення захисту свободи творчості особи та прав інтелектуальної власності на її творчі результати в умовах інформаційного суспільства, цифрової трансформації та креативних індустрій;

- створення сприятливих правових та економічних умов для комерціалізації результатів творчої діяльності, об’єктів промислової власності.

При визначені політичної мети кодифікації законодавства у сфері промислової власності необхідно виходити з тенденцій глобалізації економіки, інтеграції міждержавних взаємовідносин, пріоритету загальнолюдських цінностей, розбудови толерантних, добросусідських відносин між державами. Стратегічний курс обраний Україною – європейська інтеграція та гармонізація законодавства України із законодавством ЄС.

Основним завданням щодо досягнення цієї мети є побудова механізму взаємодії правової системи України та міждержавної європейської системи законодавства на рівні основних принципів права – верховенства права, узгодження права України з правом ЄС через запровадження правових стандартів, взаємного захисту прав людини.

Сучасний період характеризується активізацією процесів глобалізації практично у всіх сферах. Існують тенденції, коли удосконалення законодавства завдяки оновленню його змісту та форми в сучасному світі втрачає властивості, що притаманні замкненій системі, якою є одна держава. З цього можна зробити висновок, що політична воля є домінуючою при прийнятті рішення щодо здійснення кодифікації.

Головною метою будь-якої кодифікації є техніко-юридична.

У процесі її досягнення мають бути вирішені наступні завдання:

- систематизація законодавства у сфері промислової власності на основі створення кодифікаційного акту - Кодексу промислової власності України;
- забезпечення внутрішньої стабільності, системності та єдності норм права промислової власності;
- гармонізація норм кодексу з міжнародним та європейським законодавством та гармонійне входження його у систему національного законодавства;
- виключення існування дублюючих, колізійних та надмірно регламентуючих нормативно-правових актів та правових норм;
- подолання прогалин, уніфікація термінології, забезпечення принципу правової визначеності;
- досягнення гармонійного розподілу норм у сфері промислової власності між Кодексом та підзаконними нормативно-правовими актами спеціального законодавства у сфері промислової власності, ЦК України та законодавства, дотичного до цієї сфери;

- формування певної групи стабільних норм (ядра), в яких має знайти своє визначення та закріплення предмет, метод, принципи права промислової власності як підгалузі права інтелектуальної власності, а також достатньо детальне регулювання основних системоутворюючих правовідносин щодо правового статусу суб'єктів права промислової власності, набуття правової охорони об'єктів промислової власності, особливості реалізації прав на них,визначення порушень цих прав та їх захист;
- формування повного, несуперечливого, достатнього правового регулювання відносин у сфері промислової власності.

Предметом правового регулювання будь-якого кодифікаційного акту є група однорідних відносин.

Предметом правового регулювання права промислової власності є суспільні відносини, що виникають у зв'язку із реалізацією особою права на свободу творчості у процесі створення об'єктів промислової власності (винаходів, корисних моделей, промислових зразків, компонування, сортів рослин, ноу-хау), набуття, здійснення та захисту права на ці об'єкти, а також із набуттям, здійсненням та захистом прав на інші об'єкти промислової власності, які не є результатом творчої, інтелектуальної діяльності особи, але віднесені законодавством до об'єктів промислової власності (географічні зазначення, торговельні марки, комерційні найменування).

Предметом регулювання Кодексу промислової власності мають бути суспільні відносини, що виникають у процесі набуття правової охорони, здійснення, захисту *об'єктів промислової власності за виключенням селекційних досягнень*.

При визначені принципів кодифікації законодавства у зазначеній сфері необхідно враховувати її дуалістичну природу, як форми систематизації та різновиду правотворчої діяльності; як самого процесу, так і результату такої діяльності.

Відповідно можна виокремлювати принципи кодифікаційної діяльності та

принципи, яким має відповідати кодифікаційний акт, як результат такої діяльності.

До першої групи принципів відносяться принципи: плановості, професіоналізму, своєчасності, законності, гуманізму, науковості (доктринальності), об'єктивності, гласності, систематичності.

Принципи, яким має відповідати кодифікаційний акт доцільно розділити на дві групи: 1) які впливають на форму акту - принцип техніко-юридичної досконалості, повноти, імплементації кодифікаційного акту у систему законодавства, мовні вимоги, у тому числі і - лаконічність, несуперечливість викладення норм; 2) визначають зміст акту - термінологічна узгодженість, юридична визначеність та відповідні галузеві принципи, які впливають на зміст кодифікаційного акту.

Особливе значення при кодифікації набувають галузеві принципи. Саме ці принципи відображають суть та особливості суспільних відносин, які є предметом регулювання. Галузеві принципи у поєднання з предметом регулювання однозначно дадуть відповідь на питання: чи доцільно і можливо в одному кодифікаційному акті систематизувати той або інший масив законодавства.

Промислова власність, як підгалузь права інтелектуальної власності, базується на відповідних принципах. Найбільш системно принципи, покладені в основу правової охорони об'єктів промислової власності, знайшли своє викладення у Паризькій конвенції про охорону промислової власності. До них, зокрема, відносяться принципи: конвенційного пріоритету; національного режиму; тимчасової охорони об'єктів промислової власності; охорони фірмових найменувань без обов'язкової подачі заявки і реєстрації; недопущення використання неправдивих відомостей щодо походження товарів або виробника; недопущення використання у якості торговельних марокдержавних гербів, офіційних знаків, клейм контролю, емблем міжурядових організацій; охорони знаків «такими, які вони є»; охорони колективних знаків; надання правової охорони загальновідомим торговельним маркам. Крім того окремі інститути промислової власності характеризуються своїми специфічними принципами. Зокрема,

облігаторний принцип надання правової охорони торговельним маркам (надання правової охорони є обов'язком держави, якому кореспондує вимога заявника отримати таку охорону); принцип надання правової охорони на підставі її реєстрації (принцип додержання формальностей при наданні правової охорони), принцип вичерпання прав, дійсного використання та інш.

Крім перелічених особливих принципів, які притаманні праву промислової власності, як підгалузі права інтелектуальної власності, є система принципів цивільного права, які справляють свій вплив на регулювання приватно-правових відносин, що виникають в межах предмета правового регулювання права промислової власності. До них відносяться: принцип юридичної рівності суб'єктів приватного права; принцип «допущено все, що не заборонено законом»; принцип недопущення втручання держави у приватні відносини;принцип заборони зловживання правом; всебічний захист цивільних прав включаючи їх судовий захист, принцип свободи договору.

Можна говорити і про дотримання загально правових принципів, зокрема таких, як принцип правової визначеності.

З точки зору методології виокремлюють два методи кодифікації – кодифікація компіляція і кодифікація реформа. У першому випадку передбачається збір існуючих норм в узагальнений акт. У другому – до зібрання норм можуть вноситися зміни, інколи докорінні. Не заперечуючи проти можливості практичного використання зазначених методів найбільш ефективним для сфери промислової власності, як і для всієї інтелектуальної власності, був би метод, якій поєднував би наведені два: об'єднання норм з можливістю їх переробки.

Відносини, що виникають у сфері промислової власності поєднують в собі як приватно-правові, так і публічно-правові. Кожному виду зазначених відносин відповідає певний метод правового регулювання: диспозитивний та, відповідно – імперативний метод правового регулювання. Оскільки Кодекс має охоплювати весь комплекс відносин у сфері промислової власності при розробці норм, які будуть

складати його зміст, мають бути використані обидва методи правового регулювання.

Одним з важливих питань підготовки кодифікаційного акту є вивчення понятійного апарату, виявлення розбіжностей у застосуванні термінів,їх змістовному навантажені, виявлення таких, що не використовуються, аналіз ступеня узгодженості використання термінології у дотичних до права інтелектуальної власності сферах, вивчення питання щодо можливості уніфікації термінології.

Кодекс промислової власності України може мати таку структуру:

I**.** Загальні положення (мета регулювання,об’єкти на які поширюються положення кодексу, суб’єкти, на які поширюється захист, принципи, покладені в основу регулювання).II. Адміністративні процедури. III. Апеляція. IV. Судове оскарження. V. Винаходи (патенти, сертифікат додаткової охорони).VI. Корисні моделі. VII. Топографії напівпровідникових виробів. VIII. Промислові зразки. IX. Знаки для товарів та послуг. X. Географічні зазначення. XI. Комерційні позначення. XII. Комерційна таємниця (ноу-хау).XIII. Порушення прав на об’єкти промислової власності (або передбачити у кожному розділі щодо конкретного об’єкту). XIУ. Збори.XV. Бюлетень промислової масності. XVI. Реєстри.

Література:

1. Теоретико-прикладні проблеми кодифікації законодавства у сфері інтелектуальної власності. К. : НДІ ІВ НАПрНУ, Лазурит-Поліграф. 2011. 326 с.

2. Борщевський І.В. Теоретичні засади кодифікації законодавства // Держава і право: Зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки.К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. 2007. Вип.37. С. 31-36.

3. Погорєлов Є. В. Кодифікаційна діяльність в правовій системі України (загальнотеоретичний аспект): монографія. Х. :Ніка Нова, 2012. 167 с.